

KIRJA-ARVIO: TUTKIJOITA VÄLITILASSA?

Kupiainen, Tarja & Vakimo, Sinikka (toim.) 2006: Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta. Kultaneito VII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 319 sivua.

Karoliina Ojanen

Välimatkoilla on monitieteisyydessään mielenkiintoinen kokonaisuus, jossa käsitellään perinteen- ja kulttuurien tutkimuksen sekä naistutkimuksen ajankohtaisia teemoja välillä hykerryttävän uudella tavalla. Artikkelikokoelma on Joensuun naistutkimuksen professorin Kaija Heikkisen 60-vuotisjuhlakirja, joten artikkelit piirtävät kuvaa myös Heikkisen tieteellisestä urasta ja ovat ahkerassa keskusteluyhteydessä Heikkisen tutkimusten kanssa. Kirjoittajina on kaksikymmentä kulttuurin- ja perinteentutkijaa, artikkeleita on yhteensä seitsemäntoista. Kirja on jaettu Heikkisen tieteellisten kiinnostusten kohteita seuraten neljään osaan (”Etnisyyksiä etsien, Venäjää vaeltaen”, ”Toimijuuksista marginaaleihin”, ”Käsin kootut, rituaalein rajatut”, ”Tiedettä tehden, käytäntöjä katsoen”).

Kirjan läpileikkaavaksi teemaksi muodostuu arkinen, pieni toimijuus. Teema toistuu sekä etnisyyden tuottamisen että tieteenalan käytäntöjä pohdittaessa. Arkisen merkitys kulttuurin piiloisten rakenteiden tavoittamisessa on ylipäättään teoksessa keskeisellä sijalla (esimerkiksi Terhi Utraisen artikkeli).

TIETEEN TEKEMISEN KATVEALUEITA

Johdannossa kirjan toimittajat Tarja Kupiainen ja Sinikka Vakimo painottavat nykyaikaisen kulttuurintutkimuksen käsitystä tutkimuskohteen alati muuttuvasta ja sosiaalisesti tuotetusta luonteesta. Tähän lähtökohtaan liittyen he määrittävät teoksen hahmottavan ”perinteen- ja kulttuurintutkimuksen välitiloja, joissa ennen tunnettu määrittäyty uudella tavalla”. Välitilan he tarkentavat merkitsevän esimerkiksi sellaisia positioita, ”joissa ja joihin kulttuurissa liikutaan: rajausten ylitse ja lävitse johonkin,

jossa ei enää eikä vielä voi olla”. Olisin toivonut välitila-termin käyttämisen yhteydessä viittausta ainakin Luce Irigarayn ja Gilles Deleuzen teksteihin, koska toimittajien välitilan määritelmä noudattaa pitkälti myös näiden kirjoittajien pohdintoja. Lisäksi se, että juhla- ja kirjallisuus kuuluu selvästi myös naistutkimuksen alaan, olisi puoltanut välitila-käsitteen perusteellisempaa avaamista ja paikantamista feministiseen tutkimustraditioon.

Esitellessään kirjan järjestyksessä toista osiota ”Toimijuuksista marginaaleihin” toimittajat toteavat, että ”kiinnostavassa kulttuurintutkimuksessa sukupuolen näkökulma on aina läsnä”. Esiteltävä osio keskittyykin pohtimaan erityisesti naisten toimijuutta esimerkiksi Kalevalan sivuilla (Kupiainen) tai brittiläisessä tiedeyhteisössä (Vakimo). Sukupuolen keskeisyys konkretisoituu myös esimerkiksi kirjan toiseksi viimeisessä artikkelissa, jossa Aili Nenola tarkastelee kielen merkitystä naisiin kohdistuvan väkivallan nimeämisessä.

Kuitenkin, hieman paradoksaalisesti, kirjan aloittaa Pekka Hakamies, joka tarkastelee kyllä kiinnostavasti etnisyyden rakentumista luterilaisten karjalaisten eli ruotsien ja venäläisten välillä sosiaalisesti konstruoituina ryhmäidentiteetteinä, mutta ei problematisoi sukupuolta juuri ollenkaan.

Sukupuolen merkityksellisyyttä käsittelevät myös Helmi Järviluoma, Anni Vilkkonen ja Pirkko Moisala tarkastellessaan vaihtoehtoisia kirjoittamisen tapoja ja sukupuolen tärkeyttä tieteellisen tekstin kirjoittamisessa. He seuraavat 1980-luvulla naistutkimuksessa virinnyttä tieteen maskuliinisuuden kritiikkiä, jonka keskeinen ajatus oli, että subjektiivisen vaikutuksen myöntäminen on todellisen tutkimusdynamiikan tunnustamista sitä vääristämättä ja siten tie objektiivisempaan tietoon. Vaihtoehtoinen kirjoittamisen tapa on ainakin ideana toimiva, mutta hyvin harva siihen kuitenkaan tarttuu. On huomattavasti helpompaa kirjoittaa perinteisin keinoin, vaikka vaihtoehtoiset menetelmät voisivat osoittaa hedelmällisellä tavalla niitä implisiittisiä ehtoja, joita seuraten tiedettä tavallisesti tuotetaan.

Olisikin saattanut olla mielenkiintoista, jos kirjan viimeinen osio tutkimuksen metodologiasta sekä folkloristikan kehityksestä (Lehtipuro) ja nykyisestä olemuksesta (Knuutila) olisi aloittanut kokoelman ja luonut mahdollisuuden arvioida tuoreista näkökulmista paitsi kunkin artikkelin sisältöä, myös ilmaisun tapoja, tutkijan näkyvyyttä ja tutkimushistoriallista kontekstia. Myös Arno Survon teoretisoimia olemattomia kenttiä olisi saattanut huomata tai niitä olisi ymmärtänyt toisella tavalla vaatia. Olemattomilla kentillä Survo viittaa tavalla tai toisella tutkimuksen ulkopuolelle jääneisiin aineistoihin kuten esimerkiksi kenttäpäiväkirjoihin, joiden merkitys on suuri tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutuksen ja siten muodostettujen tulkintojen ymmärtämisen kannalta. Survon kulttuurisemioottinen puheenvuoro tulee mieleen Jari Kupiaisen artikkelin kohdalla, johon olisin kaivannut yksityiskohtaisempia kuvauksia kentällä toimimisesta ja vuorovaikutuksesta tai ainakin hienovaraisempia sanakäänteitä.

Kupiainen pohtii käsitöiden sukupuolittuneisuutta Salomonsaarilla Bellonassa ja toteaa esimerkiksi, että perinteisessä bellonalaisyhteiskunnassa ”todellinen” valta oli naisilla, koska he kodin piirissä määräsivät miehiään ja siten kaiketi miehensä kautta sitä, mitä yhteisön julkisessa tilassa tapahtui. Vaikka ajatus ei ole uusi, niin tällaisen toteamuksen jälkeen toivoisi kipeästi tarkkaa viitettä, jos ei kirjallisuuteen niin kentälle. Jos julkinen valta on ollut yksinomaan miehillä, on mielestäni tällaista

epätasa-arvoista sukupuolijärjestystä vähättelevää nimitä ”todellisen” vallan olleen naisilla. Vaikka Kupiainen ei siihen varmastikaan pyri, tulee tunne, että ensimmäinen on perusteltavissa jälkimmäisellä. Samantyyppistä kummeksuntaa herättää vastaavasti myös lause bellonalaisten kesken vallitsevasta yksimielisyydestä miesten nykyisen aseman paremmuudesta naisten asemaan verrattuna. Jälleen jään janoamaan tarkempia viitteitä ja eritellympää metodologista otetta, siitä huolimatta että artikkelin lopuksi Kupiainen alaviitteessä kiittää ”koko bellonalaista yhteisöä” ja erityisesti yhteisön kahta jäsentä, joiden hän mainitsee kommentoineen tekstin aiempia versioita ja toisen heistä tarkastaneen tämän artikkelin ”keskeisiltä osiltaan”. Tällaiset heikot viittaukset kentälle eivät mielestäni kuitenkaan riitä näinkin painavien yleistysten tekemiseen. Toiseksi tutkijan ja tutkittavan aina jollain tavoin asymmetrinen suhde herättää kysymyksen siitä, mitä kaikkea voi merkitä se, että bellonalaiset tutkittavat ovat käsikirjoitusta kommentoineet tai tarkastaneet ja sen tuottamiseen osallistuneet.

ARKISEN NAISTOIMIJUUDEN ESIINMARSSI

Vaikka kirjan ensimmäinen osa keskittyy etnisyyksiin, se puhuu samalla vahvasti myös toimijuudesta. Olga Davydova pohtii raikkaalla tavalla, miten Suomessa asuvien venäläisten nettikeskusteluissa artikuloituu transnationaalinen hybridinen identiteetti. Toimijuuden kysymykseen johdattaa myös Anna-Leena Siikalan ja Oleg Uljaševin artikkeli komin folklorekollektiiveista naiskulttuurina, jolla on keskeinen yhteisöllisyyttä luova merkitys alueella asuville naisille. Siikala ja Uljašev kuvaavat kiitettävällä tavalla kenttäkokemuksiaan tulkintojensa lomassa. Folklorekollektiivit olivat ennen poliittisesti organisoitua toimintaa, joiden esitysten aiheet vaihtelivat vallankumouksesta teollisuuden rakentamiseen, mutta nykyään niiden merkitys on Siikalan ja Uljaševin mukaan naisyhteisöllisyyden luominen. Lopuksi he toteavat, että ennen poliittisia päämääriä palveleet folklorekollektiivit ovat nykyään naiskulttuuria. Tässä ”politiikka” viittaa lauluihin kolhooseista ja vallankumouksesta, mutta eikö voisi ajatella, että myös ”naiskulttuuri” voisi olla poliittista toimintaa. Kulunut fraasi, henkilökohtainen on poliittista, olisi tässä avartanut näiden naisten yhteisöllisyydestä kohoavaa toimijuutta myös poliittisen toiminnan näkökulmasta.

Marginaalisen toimijuuden teemaa käsittelee kirjassa mielestäni ehkä mielenkiintoisimmin Marja-Liisa Honkasalo pohtiessaan pohjoiskarjalaisten naisten arkisen elämän minimaalista toimijuutta. Tällaista toimijuutta on esimerkiksi kärsimyksestä kumpuava sietäminen. Honkasalo määrittää toimijuuden ajalliseksi, ja se sisältää valintaa ja intentionaalisuutta mutta ei välttämättä sosiaalista muutosta. Sietäminen on yksi, ei suinkaan ainoa, Honkasalon tutkimien naisten toimijuuden muoto.

Hilkka Helstin ja Marja-Liisa Keinäsen artikkeleita voi tarkastella Honkasaloa seuraten naisten arkisen minimaalisen toimijuuden näkökulmasta, jossa kudotaan myös laajempaa verkkoa. Hilkka Helsti käsittelee tuoreella tavalla, miten naiset kotiompelun, vaatteiden tekemisen ja korjauksen sekä muiden käsitöiden kautta tuottivat ja rakensivat esimerkiksi sukua. Käsitöin naiset muun muassa tasasivat suvun sosiaalisia resursseja

sekä loivat edellytyksiä liikkua ”hienommissakin piireissä”. Helstin artikkelissa nousee esille minimaalisen toimijuuden voima, mutta hänen kirjoittamisen tapansa houkuttaa pohtimaan myös posthumanistista toimijuutta: Miten aktiivisesti vaatteet ja kankaat tuottivat tilaisuuksia ja loivat verkostoja? Mihin suuntaan toimijuuden määritelmää voisi vielä kuljettaa?

Keinänen puolestaan tarkastelee karjalaisten naisten taloustöitä ja siivoamista symbolisena toimintana, joka loi ja ylläpiti kulttuurista järjestystä ja toimintaa. Hän avaa kokoavasti sukupuolitettun puhtauden tematiikkaa, joka on yhä ajankohtainen: liian yhdistyminen feminiiniseen merkityksellistyy uhkaavana. Tätä vasten onkin mielenkiintoista, että joissakin kulttuurisissa tiloissa, kuten hevostalleilla, tyttöjen on täysin legitiimiä, jopa suotavaa, likaantua ja toimia kulttuurissamme likaisiksi miellettyjen asioiden kanssa.

Raisa Simola puolestaan tarkastelee naistoimijuutta afrikkalaisen naistutkijan Ifi Amadiemun kirjallisuuteen nojautuen. Simolan artikkeli liittyy naistutkimuksen sisällä heränneeseen kritiikkiin länsimaisen naistutkimuksen etnosentrisyydestä ja kolonialismista. Aihe on yhä tärkeä ja kaivattu. Tärkeä huomio on esimerkiksi se, miten nimenomaan länsimainen kristinusko kylvi epätasa-arvon naisten ja miesten välille afrikkalaiseen yhteiskuntaan. Simola muistuttaakin, että länsimaisten feministien olisi hyvä ottaa aluksi selvää, ”mitä he afrikkalaisten naisten historiasta tiesivät”. Sama koskenee tutkimusta ylipäätään, vaikka ehkä vähemmän dramaattisella tavalla. Silti tutkijan ja tutkittavan suhteen kolonialistisia piirteitä ”kotona” tehtävissäkään etnografioissa ei ole tarpeen ohittaa. Kuitenkin on hyväksyttävää esittää myös sellaisia tulkintoja, joista tutkittavat eivät ole samaa mieltä, kuten Lehtipurokin artikkelissaan huomauttaa.

ROHKEASTI MATKALLE, TUTKIJAT JA LUKIJAT!

Kokonaisuutena *Välimatkoilla* soljuu sujuvasti eteenpäin. Teoksen voima ovat sen vastakarvaiset tulkinnat, välitilaiset kysymykset ja liikkeeseen pyrkiminen. Kirjaa lukiessa onkin olo, että on junassa, matkalla makustelemassa uusia kysymyksiä, kiinnittymättä ja silti löyhästi sidottuna lukemattomiin pisteisiin. Välitilallisuus, olla paikassa jota ei vielä ole, konkretisoituu joissakin artikkeleissa hyvin selvästi, kuten esimerkiksi Jyrki Pöysän tutkimusasetelmassa, kun hän pohtii vanhan arkistoaineiston, kentällä hankkimien tietojen ja omien kenttäkokemusten risteymiä.

Perinteen- ja kulttuurien tutkimuksen ajankohtaisista kysymyksistä ja avauksista kiinnostuneelle kirja on oiva tutustumiskohde, vaikka paikoin välitilallisuuden teema on unohtua ja toimittajat olisivat ehkä voineet vaatia kirjoittajilta lisää refleksiivisyyttä puheenvuoroihinsa.

Filosofian maisteri Karoliina Ojanen toimii folkloristiikan tutkijana Helsingin yliopistossa.